

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Kotilainen, Sofia

Title: Kansalaiseksi kasvamassa: suomalaisen koulutuksen historiaa vuosilta 1860–1960

Year: 2012

Version:

Please cite the original version:

Kotilainen, S. (2012). Kansalaiseksi kasvamassa: suomalaisen koulutuksen historiaa vuosilta 1860–1960. *Agricolan kirja-arvostelut*, 3.1.2012.

<http://agricola.utu.fi/julkaisut/kirja-arvostelut/index.php?id=1882>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

AGRICOLAN KIRJA-ARVOSTELUT

ISSN 1796-704X

"Ele polghe Kiria quin Sica waicka henes on wehe wica"

AGRICOLA » JULKAISUT » KIRJA-ARVOSTELUT

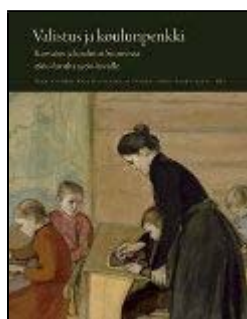
arvostelut

lisää arvostelu

ohjeet

Kansalaiseksi kasvamassa: suomalaisen koulutuksen historiaa vuosilta 1860–1960

3.1.2012 Sofia Kotilainen <sofia.p.kotilainen@jyu.fi> FT, tutkijatohtori (Suomen Akatemia), Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitos
Heikkinen, Anja; Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.): *Valistus ja koulunpenkki. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2011. 530 sivua.

Valistus ja koulunpenkki jatkaa suomalaisen kasvatuksen ja koulutuksen historian tarkastelua 1860-luvulta 1960-luvulle. Tuoreen teossarjan toisessa osassa keskiöön nousee kansalaisuuteen kasvaminen, samalla kun modernisaation ja kansakunnan rakentumisen myötä yhä useampi suomalainen sai mahdollisuuden käydä koulua. Teos tarkastelee monipuolisesti paitsi alkeis- ja kansakouluopetusta, myös suomenkielisten oppi- ja yhteiskoulujen määrän kasvua, korkeakoulutuksen avautumista entistä suuremmalle osalle väestöä sekä ammatillisten oppilaitosten syntyä.

Suomen Historiallisen Seuran kolmiosaisen suurhankkeen, eli Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia -sarjan (päätoimittaja Pauli Kettunen) toinen osa keskittyy suomalaisen kasvatuksen ja koulutuksen vaiheisiin yhteiskunnan modernisoituessa 1860-luvulta 1960-luvulle. Kirjan ovat toimittaneet professori Anja Heikkinen ja dosentti Pirkko Leino-Kaukiainen. Valistus ja koulunpenkki -teos jatkaa siitä, mihin ensimmäinen osa eli Huoneentaulun maailma jäi. Muutamissa kohdin tekstiä viitataan ensimmäiseen osaan ja samalla pyritään muodostamaan jatkumoa, joita lukija voi seurata läpi koko Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaiseman sarjan. Toinen osa muodostaa lukijalle monimuotoisen kokonaiskuvan suomalaisen kasvatuksen ja koulutuksen historiasta suurten yhteiskunnallisten murrosten vuosikymmeninä.

Teoksen läpikäyvänä teemana on lukuisten uudistusten kautta kulkeva matka kohti koulutuksen entistä suurempaa tasa-arvoisuutta. Silti tekijät ovat havainneet vielä 1800- ja 1900-luvun vaihteen suomalaisissa koulutusoloissa monia eriarvoisuutta lisänneitä tekijöitä. Tarkasteluajanjaksolla tapahtunut poliittinen, yhteiskunnallinen ja taloudellinen muutos oli

ennennäkemätöntä. Maatalousvaltainen suuriruhtinaskunta muuttui teollistuneeksi ja vauhdilla kaupungistuneeksi tasavallaksi. Koulunkäynnin kannalta suurimpia muutoksia olivat vuoden 1866 kansakouluasetus ja perinteisesti kirkon vastuulla olleen alkeisopetuksen siirtyminen valtion ja kuntien huoleksi. Lisäksi aiempaa laajempi osa väestöstä tuli perusopetuksen piiriin ja koulutus mahdollisti vähitellen myös sosiaalisen nousun. Silti perheen varallisuus ja sosiaalinen asema ohjasivat edelleen koulutusvalintoja ja tutkittavana aikana rakentunut koulutusjärjestelmä tuotti omalta osaltaan uudenlaisia eroja ja hierarkioita. Koulutuksen hankkimisessa alueelliset erot säilyivät suurina aina 1960-luvulle saakka.

Kuten tekijät itsekin toteavat, Valistus ja koulunpenkki ei pyri korvaamaan olemassa olevia kokonaisuksia esimerkiksi kansa- ja oppikoulun kehityksestä Suomessa tai koko koulutusjärjestelmästä. Sen sijaan teoksen tavoitteena on tarkastella kasvatusta ilmiönä ja sen institutionalisoitumisen suomalaisia erityispiirteitä. Teossarjan ensimmäisen osan tavoin tässäkin kirjassa pääkysymyksenä on pohtia, millaisia mahdollisuuksia eri yhteiskuntaryhmillä oli saada koulumaista kasvatusta sekä millainen tarve heillä oli opiskella. Koulutuksen tavoitteita ja mahdollisuuksia tarkastellaan kaikkien sosiaali- ja ikäryhmien osalta ja sukupuolierojen kautta. Erityisen merkittävää on se, että 1800-luvun lopulta lähtien myös maaseudun asukkaat pääsivät aiempaa kattavammin alkeisopetuksen piiriin. Koulutusjärjestelmän kehittäminen tähtäsi koko kansan sivistystason kohottamiseen. Yleisen oppivelvollisuuden säätäminen oli tärkeimpiä etappeja tällä tiellä.

Toisin kuin teossarjan ensimmäisessä osassa, kasvatuksen ja koulutuksen historiaa ei enää tarkastella niinkään säätyjaon mukaisesti, vaan pikemminkin kasvatuksen kentän eri osatekijöiden kautta. Tekijät kysyvät lisäksi, miten suomalaista kasvatusta on tutkittavana ajanjaksona määritelty ja millaisia kamppailuja sen tulkinnoista on käyty. He tuovat esille myös sellaisia koulutushankkeita ja -tavoitteita, jotka jäivät suunnitelmista huolimatta toteutumatta. Kirjoittajat tuovat esille suomalaisen koulutuksen ja sen kehittämistyön tiiviit yhteydet kansainvälisiin pedagogisiin muotivirtauksiin ja ulkomaisiin opintomatkoihin, joiden antia ammennettiin myös kotimaisessa kasvatuksessa.

Teoksen kirjoittajat edustavat useiden eri tieteenalojen tutkijoita. Noin parinkymmenen kasvatuksen ja koulutuksen historian asiantuntijan kirjoittamat artikkelit keskittyvät aikakauteen, jolloin kasvatusta ja opiskelua laajenivat ulottumaan lapsuudesta myös nuoruus- ja aikuisiälle. Tarkastelun kohteena ovat perusopetuksen eli alkeisopetuksen ja kierto- ja kansakoulujen kehityksen ohella myös ammatillinen koulutus, oppi- yhteiskoulujen aseman vahvistuminen korkeakouluopetukseen valmistavana koulutuksena sekä aikuiskoulutus ja vapaa sivistystyö (erityisesti Kirsi Ahosen artikkelissa). Artikkeleita varten tehdyn tutkimuksen lähteenä on käytetty monipuolisesti eri lähderyhmiä, kuten eri oppilaitosten ja koulujen arkistoja, kouluhallituksen arkistoa, komiteamietintöjä, kunnallisia ja seurakunnallisia arkistoja, laki- ja asetustekstejä, ammatti- ja sanomalehtiä, muistitietoa ja haastatteluja. Yleensä on kuitenkin kyse esimerkinomaisista otoksista, eikä tiettyä lähderyhmää ole juurikaan käytetty useampia eri paikkakuntia tai oppilaitoksia koskevaa aineistoa systemaattisesti läpikäyden tai keskenään verraten. Se on toisaalta ymmärrettävää teoksen luonteen huomioon ottaen, ja valittu lähestymistapa jättää tilaa kirjassa käsiteltäviä teemoja tarkentavalle paikalliselle ja koulutusalakohtaiselle tutkimukselle.

Teossarjaan on sisällytetty mahdollisimman monia näkökulmia kasvatuksen ja koulutuksen historiaan, minkä vuoksi teksti on taitettu hyvin tiiviiksi kokonaisuuksiksi, jottei teosten sivumäärä paisuisi liiaksi. Luettavuuden kannalta niiden taitto saisi kuitenkin olla hieman väljempi ja tekstinkin kooltaan kenties hieman suurempaa. Myös toisen osan rakenne on luonteeltaan haastava. Temaattinen jäsenitys puoltaa toisaalta hyvin paikkaansa. Luimme syyslukukaudella 2011 Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitoksessa Kasvatuksen ja koulutuksen historian lukupiirissä, jota ohjasi, teossarjan kaksi ensimmäistä osaa.

Keskusteluissa lukupiiriin osallistuneet opiskelijat toivat esille omana lukukokemuksenaan, että etenkin oppikirjana käytettäessä Valistus ja koulunpenkki sisältää jonkin verran päällekkäisyyksiä, jotka aiheuttavat samojen asioiden tarpeetonta toistumista luvusta toiseen. Nähtävästi tarkoituksena on ollut, että jokainen alaluku on luettavissa sellaisenaan, omana itsenäisenä artikkelinaan. Tämän toiston poistaminen olisi kuitenkin vielä napakoittanut tekstin rakennetta.

Kirjoittajien tarkastelun kohteena ovat paitsi kasvatuksen ihmiskäsitykset ja ihanteet (Leena Kosken, Juhani Tähtisen ja Risto Ikosen yksityiskohtaiset artikkelit), myös sen sosiaaliset merkitykset tutkittavana aikana. Kansakouluajatuksen perusteita ja koulumuodosta käytyä väittelyä aina Cygnaeuksen ja Snellmanin ajatuksista lähtien taustoittaa artikkelissaan perusteellisesti Marja Jalava. John Strömberg ja Mervi Kaarninen tarkastelevat ansiokkaissa artikkeleissaan oppikoulujen rakenteellisia muutoksia yhteiskouluuuden voittaessa puolelleen yhä useampia kasvatus- ja opetusalan asiantuntijoita. Aikalaisten käymät koulutuskeskustelut käsittelivät erityisesti kielen, luokan ja sukupuolen merkitystä hakeutumisessa akateemisiin pintoihin valmistaneeseen koulutukseen.

Varsin kiinnostava teoksen jakso keskittyy opettajankoulutukseen eri kouluasteilla, aina lastentarhanopettajista oppikoulun ja ammatillisiin opettajiin. Sirkka Ahosen, Maija Meretniemen, Jukka Rantalan, Annukka Jauhiaisen ja Liisa Tiilikalan mielenkiintoiset artikkelit tarkastelevat opettajankoulutuksen haasteita oppilasmäärien kasvaessa ja varsinkin pedagogisen asiantuntemuksen merkitystä opetuksen kehittämisessä. Opettajuus kehittyi ammattina valtavasti tarkasteluajanjaksolla ja opetustehtävistä vastasivat yhä useammin naiset. He saattoivat nyt aiempaa useammin saada opettajankoulutuksen ja sitä kautta ammattiin perustuneen aseman ja toimeentulon. Kuitenkin ammatillisessa opetuksessa opettajuus pysyi sukupuolituneena hyvin pitkään, ja opettamisen käytännöt poikkesivat toisistaan mies- ja naisvaltaisilla aloilla.

Kun yhä suurempi osa ikäluokasta kävi koulua ja osallistui ainakin perusopetukseen, lapsuus ja nuoruus muovautuivat elämänvaiheina eri tavoin kuin aiemmin. Lukukaudet ja -vuodet jäsensivät koululaisten ja opiskelijoiden elämää ja tuottivat arkeen uudenlaisia aika- ja tilakäsityksiä. Samalla koulutuksesta tuli tiettyä ikäluokkaa entistä enemmän yhdistänyt tekijä. Esimerkiksi Saara Tuomaala kuvaa artikkelissaan ”Pulpeteista pihaille, metsiin ja kaduille” kiinnostavalla tavalla varsinkin vuoden 1921 oppivelvollisuuslain tuottamaa muutosta lapsuuden kasvu- ja elinympäristöihin. Merkittävän osan koululaisen päivästä muodostivat myös koulumatkat. Koulutus ulottui koskemaan kaikkia, mutta erityisryhmien opetus järjestettiin eri tavoin kuin muiden. Kaisa Vehkalahden artikkeli kuvaa lapsuutta ja nuoruutta kasvatuslaitoksissa. Elina Katainen tarkastelee puolestaan siirtymää niin sanotuista aistivammaislaitoksista erityisopetukseen.

Varsin paljon teoksen sivuja on luonnollisesti omistettu kansanopetuksen suurelle murrokselle ja siihen liittyneille ilmiöille. Tuula Hyyrön artikkeli kuvaa hyvin alkuopetuksen moninaisuutta ja aikalaisillekin monimutkaisena näyttäytynyttä toteuttamisen tapaa ennen yhtenäiseen kansakouluopetukseen siirtymistä. Esko Nikander pohdiskelee kirkollisen ja maallisen kouluhallinnon erottamista toisistaan ja sen vaikutusta paikallistason opetustyöhön. Muutokset tapahtuivat kaiken kaikkiaan verkkaisesti. Esimerkiksi kiertokoulut toimivat syrjäkylissä vielä silloin, kun kirkonkylään oli jo perustettu kansakoulu. Mielenkiintoinen ja kenties hieman yllättäväkin on tieto siitä, että yleisen oppivelvollisuuden voimaantulosta huolimatta edelleen 1930-luvulla maaseudulla toimi yli 250 kappaletta kiertokouluja ja Lapissa ne olivat tärkeä osa perusopetusta aina 1950-luvulle saakka. Ennen toista maailmansotaa enemmistö suomalaisnuorista ei jatkanut koulunkäyntiä enää kansakoulun jälkeen. Ammatillinen koulutus oli Suomessa noihin aikoihin kaikkein vähäisintä muihin Pohjoismaihin verrattuna ja oppikoulun käyminenkin yleistyi aluksi vain kaupungeissa.

Teoksessa on erinomainen ja havainnollinen henkilöhakemisto, joka on lukijalle suureksi hyödyksi hänen etsiessään tietoa koulutusalan toimijoista tarkasteltuna aikana. Se kaipaisi kuitenkin rinnalleen yhtä huolella laadittua asiasanahakemistoa. Teoksen kuvitus tukee hyvin tekstiä ja kattaa monipuolisesti eri kouluasteet. Positiivista on se, että mukana on muutamia kuvia myös maaseudulta, eikä pelkästään Etelä-Suomesta ja kaupungeista. Erilliset tietolaatikat syventävät tekstiä ja täydentävät teoksen kautta muodostuvaa käsitystä koulunkäynnin ja opiskelun monimuotoisesta historiasta. Niissä on tarkasteltu esimerkiksi oppivelvollisuuskoulun asuntoloita, opettajakorkeakouluja, puutarhanhoitoa osana opettajaseminaarien koulutusta ja opettajantyötä, sekä itseopiskelua. Tietolaatikoissa on hyödynnetty myös yksilöiden elämäntarinoita ja henkilökohtaisia kokemuksia kouluvuosilta. Eräänä esimerkkinä voi mainita kertomuksen Helsingin Seurasaarella työskennelleen vahtimestari Wallinin poikien opintiestä.

Valistus ja koulunpenkki avaa lukijan ulottuville kiinnostavia näkökulmia koulutuspolitiikkaan, pedagogisiin suuntauksiin ja opetustyön toteuttamiseen käytännössä niiden sadan vuoden ajalta, joita se tarkastelee. Erityisesti tulevat lukuisten esimerkkien kautta esille naisten mahdollisuudet opiskella sekä heidän eri kouluissa ja oppilaitoksissa tekemänsä työ. Kasvatuksen ja koulutuksen suuria linjoja kokoavana yleisteoksena Valistus ja koulunpenkki sopii alan tutkijan käyttöön, mutta tuottaa iloa myös aiheesta kiinnostuneelle historian harrastajalle. Lukija jää mielenkiinnolla odottamaan kirjasarjan viimeistä osaa Tiedon ja osaamisen Suomi, joka ulottuu ajallisesti 1960-luvulta aina 2000-luvun alkuun saakka ja tarkastelee sitä, laajeniko ja tasa-arvoistuiko suomalaisen koulutuksen ja kasvatuksen kenttä edelleen siirryttäessä peruskoulu-uudistuksen toteuttamisesta kohti tieto-, oppimis- ja osaamisyhteiskuntaa.

Suosittele muille:

Suosittele

5

Twiittaa

0

Kommentit:

Ei kommentteja

Kaikki kentät ovat pakollisia. Ainoastaan omalla nimellä lähetetyt kommentit julkaistaan. Sähköpostiosoitetta ei julkaista.

Nimi

Sähköposti

Kommentti

Mitä on seitsemän ynnä kaksi?

Lähetä kommentti

[Uutiset ja keskustelu](#) | [Ajankohtaista](#) | [Historian äärelle](#) | [Julkaisut](#)
[Agricolan kartta](#) | [Haku Agricolasta](#) | [Hakemisto](#) | [Uutta!](#)
[Tekijät](#) | [Palaute ja yhteystiedot](#) | [Etusivulle](#)

Päivitetty 2.10.2012 09:11